

МІСЦЕ ПРАВОСЛАВНОГО СПІВУ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

М.Д. Маріо

Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка

Церковний спів - серцевина православного богослужіння і займає 3/4 всієї служби. Коли наші предки говорили: «Церква Божа без співу «стоїть» - це означало, що вона пуста і не діє [2 3]. На більшість людей діє передусім естетичний і моральний аспект богослужіння та головна роль належить духовному піснеспіву. «Колись це вплинуло і на князя Володимира при виборі елігії прашурів. І сьогодні ми спостерігаємо підвищений інтерес громадськості до цього сакрального виду мистецтва і не випадково, тому, що «церковна музика» ще є і дуже важливий засіб виховання» [5,20]. Але це неможна сказати про сучасну «буйну» музику, яка є руйнівною силою для наших дітей і віддзеркалює моральні вади суспільства.

Духовна музика забезпечує не лише естетичне, а й моральне виховання. Мелодія духовного піснеспіву підпорядкована слову. Священні тексти, як «мова розуму», закликають до вічних цінностей: любові, милосердя, прощення..., а мелодика як «мова серця» заспокоює збентежену душу і спонукає до добра.

Базовою категорією морального виховання, як вважав відомий педагог І.Т. Лихачов, є поняття морального почуття. Норми моралі перетворюються в об'єктивну моральність особистості завдяки їх чуттєвому засвоєнню дитиною. Моральність для дитини - передусім живе почуття, реальний стан і переживання глибокого задоволення чи страждання, самозасудження і гіркої каяття чи радості й віри у власні сили.

Православна духовна музика у поєднанні з високо моральним текстом формує моральну свідомість і почуття, сприяє засвоєнню норм поведінки, надає вчинкам морального сенсу: «Виховання має глибокий смисл як розвиток духовних і фізичних сил дітей, підлітків і юнацтва, формування їх світосприймання і набуття ними знань, умінь і навичок. На відміну від термінів «навчання» і «освіта», основу яких складає процес оволодіння знаннями,

уміннями і навичками, виховання, його сутність, головні завдання орієнтовані передусім на формування якостей особистості, її духовного світу» [4, 5].

На Україні осередком православної традиції завжди була сім'я. В українській родині завжди співали духовні псалми. Не випадково у народі говорять: «коли співає душа - народжується пісня, а коли співає дух - зароджується молитва».

Для українців спів був надійним супутником усього життя. Немовля під час хрестин зустрічали у храмі церковним співом, у родині батьки молились наспівно, привчаючи до цього й дитину. У початковій школі кінця ХІХ-початку ХХ століття обов'язково навчали дітей церковним богослужбовим розспівам. Наприклад, у пояснювальній записці Полтавської губернської Управи до програми співів для шкіл з чотирирічним курсом навчання зазначалося: «Діти та їх батьки особливо цінують церковний спів, котрий підносить релігійне почуття дітей, наближує їх до церкви, що вельми важливо і бажано як запорука гарного виховання. Спів допомагає всебічному розвитку здібностей дитини; розвиваючи слух, органи дихання, пробуджує творчість і дає естетичну насолоду» [1]. Спираючись на архівні джерела, зазначимо, що у церковнопарафіяльних школах, де панувала християнська мораль, проблем з дисципліною не було. Свої знання з предмету «церковний спів» вихованці втілювали на церковній службі, куди йшли разом з батьками, відчуваючи себе частиною віруючої громади.

Загальнонародний церковний спів - це спів всією спільнотою загальноновживаних молитов («Отче наш», «Вірую», «Воскресіння..») легкий за наспівом та відомий всім за змістом, чергувався зі співом хору-клирасу, давав можливість кожному із присутніх активно брати участь у церковній молитві, вдумливо її сприймати, виводячи учнівську молодь з пасивної ролі споглядача. Загальнонародний церковний спів мав великі переваги і. порівняно з іншими формами музикування, був у кінці ХІХ - на початку ХХ століття дуже поширеним: «Те, що простий церковний спів посильний всім - поза сумнівом. Народ змалку слухає його і знає» [3]. У школі співали всі, у військах церковні

молитви виконувалися всіма, навіть у місцях позбавлення волі існував загальний спів вранішніх і вечірніх молитов. Можна сказати, що український народ жив, співаючи. Важливо і те, що загальнонародний церковний спів непомітно виховував парафіян і учнів, допомагав отримувати перемогу над собою і сором'язливим, і самозакоханим. Крім цього, загальнонародний церковний спів служив допомогою в оволодінні необхідними знаннями безграмотним парафіянам, а також допомагав у музичному вихованні всього народу.

У середніх навчальних закладах вивчення православної духовної музики продовжувалося. У процесі шліфування музичних здібностей молоді найголовнішим було закріплення морально-етичних та естетичних почуттів. Вже у дорослому віці вихованці постійно приходили у храм на службу Богу, співаючи разом з парафіянами у церковних хорах та беручи участь у загальнонародному співі.

Спів сприймався на слух, тому співати могли всі, навіть ті, що не мали музичної освіти, - адже вона була фінансово посиленою лише дітям із заможних сімей [1]. Отже, для всіх дітей це було насамперед виховання душі та розуму, а також пам'яті (завчалася велика кількість молитов), музичного слуху; розвиток голосових здібностей та прийомів музикування. Загальнонародний церковний спів через слово Боже виховував у парафіян найкращі морально-етнічні якості та патріотизм. Він згуртовував людей у єдине ціле, як ніщо інше, бо спів, як стверджували дослідники цієї форми богослужбового співу, має властивість через голос єднати присутніх, поселяти у душі співаючих любов і одностайність: як голоси їхні при співі зливаються в один загальний тон, так з'єднуються спрямування співаючих, примиряючи між собою навіть ворогуючих. Так діє піднесений загальнонародний церковний спів, який виховує дисципліну й облагороджує людину. Тому він використовувався як засіб боротьби з хуліганством. «Зараз, коли уряд, суспільство і церква здійснюють пошуки засобів для боротьби з хуліганством, мирна боротьба з цим дом може бути проведена у парафіях при допомозі церковного співу серед

молодого підростаючого покоління і юнацтва», - писав священник та регент А.Г. Рибальченко у статті. Виникнення, значення та устрій загальнонародного церковного співу» [3].

Хоровий церковний спів в Україні був справжньою школою музично-естетичного, морального і громадянського виховання всіх соціальних верств населення, бо українському народу при властивій йому релігійності, музикальності і співучості такий спів особливо близький. Разом із духовною культурою від покоління до покоління передавався й досвід навчання церковному хоровому співу. Педагоги минулого вважали, що, виховуючи розум, волю і серце дитини, треба впливати і на найвищі сили її духу, який легше розвивається, ніж душа, першим виявляє свою силу і дієвість. Духовна музика, як невидимий педагог повчає людину, виховує почуття, розвиває і звеличує її дух. Сучасні діти сьогодні із задоволенням співають традиційні щедрівки, колядки та вивчають обряди. Накопичений багатий досвід виховного потенціалу православної духовної музики у сучасних умовах потребує докладного вивчення та впровадження в навчальний процес освітніх закладів нашої держави.

Використана література

1. Полтавському Губернському Земському соборанію 46-го созыва: Доклад № 109 по программам для школ с 4-летним курсом обучения // Киевская старина. - 1900. - № 12. - С. 9.
2. Рачинский С. А. Сельская школа: Сборник статей. - Изд-е 3-е доп. - Санкт-Петербург, 1898. - 371 с.
3. Рыбальченко М. Г. Общенародное церковное пение II Полтавские епархиальные ведомости. -1913. - № 22 - 23. - С. 1657, 1658, 1663.
4. Рубинштейн М. М. Эстетическое воспитание детей. - 2-е изд. - М.: 1917.- 153С.
5. Успенский Н. Д. Древнерусское певческое искусство.-М., 1965.-216 с.